

יחידה ט'

דינו של נבל הכרמלי

- ◀ דינו של נבל הכרמלי - פרשה מיוחדת.
- ◀ יסודות משפט המלך הנלמדים מפרשה זו.

פרשת נבל הכרמלי - משפטו ודינו

(שמואל א' פרק כ"ה)

(ב) ואיש במעון ומעשהו בכרמל והאיש גדול מאד ולו צאן שלשת אלפים ואֵלף עזים ויהי בגזז את צאנו בכרמל: (ג) ושם האיש נבל ושם אשתו אביגיל והאשה טובת שכל ויפת תאר והאיש קשה ורע מעללים והוא [כלבי]: (ד) וישמע דוד במדבר כי גזז נבל את צאנו: (ה) וישלח דוד עשרה נערים ויאמר דוד לנערים עלו כרמלה ובאתם אל נבל ושאלתם לו בשמי לשלום: (ו) ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום: (ז) ועתה שמעתי כי גזזים לך עתה הרעים אשר לך היו עמנו לא הכלמנום ולא נפקד להם מאומה כל ימי היותם בכרמל: (ח) שאל את נעריך ויגידו לך וימצאו הנערים חן בעיניך כי על יום טוב [באנו] תנה נא את אשר תמצא ירך לעבדיך ולבנך לדוד: (ט) ויבאו נערי דוד וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו: (י) ויען נבל את עבדי דוד ויאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו: (יא) ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי אשר טבחתי לגזזי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה: (יב) ויהפכו נערי דוד לדרכם וישבו ויבאו ויגדו לו ככל הדברים האלה: (יג) ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש את חרבו ויחגרו איש את חרבו ויחגרו גם דוד את חרבו ויעלו אחרי דוד כארבע מאות איש ומאתים ישובו על הפלים: (יד) ולאביגיל אשת נבל וגו': (כ) והיה היא רכבת על החמור וירדת בסתר ההר והנה דוד ואנשיו ירדים לקראתה ותפגש אתם: (כא) ודוד אמר אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה במדבר ולא נפקד מכל אשר לו מאומה וישב לי רעה תחת טובה: (כב) כה יעשה אלקים לאיבי דוד וכה יסיף אם אשאיר מכל אשר לו עד הבקר משתין בקיר: (כג) ותרא אביגיל את דוד ותמהר ותרוץ מעל החמור ותפל לאפי דוד על פניה ותשתחו ארץ: (כד) ותפל על רגליו ותאמר בי אני אדני העון ותדבר נא אמתך באוניך ושמע את דברי אמתך: (כה) אל נא ישים אדני את לבו אל איש הבליעל הזה על נבל כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו ואני אמתך לא ראיתי את נערי אדני אשר שלחת: (כו) ועתה אדני חי ה' וחי נפשך אשר מנעך ה' מבוא בדמים והושע ירך לך ועתה יהיו כנבל איביך והמבקשים אל אדני רעה: (כז) ועתה הברכה הזאת אשר הביא שפחתך לאדני ונתנה לנערים המתהלכים ברגלי אדני: (כח) שא נא לפשע אמתך כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן כי מלחמות ה' אדני נלחם ורעה לא תמצא בך מימיך: (כט) ויקם אדם לרדףך ולבקש את נפשך והיתה נפש אדני צרוּרה בצרור החיים את ה' אלקיך ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע: (ל) והיה כי יעשה ה' לאדני ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוּך לנגיד על ישראל: (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב לאדני ולשפך דם חנם ולהושיע אדני לו והיטב ה' לאדני וזכרת את אמתך: (לב) ויאמר דוד לאביגיל ברוך ה' אלקי ישראל אשר שלחך היום הזה לקראתי: (לג) וברוך טעמך וברוכה את אשר פלטני היום הזה מבוא בדמים והשע ידי לי: וגו' (לח) ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל וימת: (לט) וישמע דוד כי מת נבל ויאמר ברוך ה' אשר רב את ריב חרפתי מיד נבל ואת עבדו חשך מרעה ואת רעת נבל השיב ה' בראשו וישלח דוד וידבר באביגיל לקחתה לו לאשה:

חגירת חרב האמורה בפסוק "ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש את חרבו ויחגרו איש את חרבו ויחגר גם דוד את חרבו" (י"ג), פירשוהו חז"ל כפסק דין על נבל, שנעשה בבית דינו של דוד. ולמדו חז"ל מכאן (סנהדרין דף ל"ו ע"א) שבדיני נפשות מתחילין מן הצד, היינו שכאשר דנים דיני נפשות בסנהדרין, גדול הדיינים אומר את דבריו אחרון (כדי ששאר הדיינים לא יושפעו מדעת הגדול), ומתחילין מן הקטן. לכן כאן בדינו של נבל נאמר "ויחגרו איש את חרבו - ויחגר גם דוד את חרבו", כלומר שרק אחר שאמרו כולם דעתם וחייבו את נבל, אמר דוד את דבריו באחרונה.

נבל נידון כמורד במלכות על דברי הזלזול והבזוי שאמר על דוד "מי דוד ומי בן ישי, היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו, ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי אשר טבחתי לגזזי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה" (י-יא). וכפי הדין שמורד במלכות יש למלך רשות להרגו בחרב נתחייב נבל בבית דינו של דוד [לכן תאר הכתוב את גמר דינו - כחגירת חרב]. אך אביגיל לא קבלה את פסק דינו, וכך מבארת הגמ' (במס' מגילה דף י"ד) את הויכוח בין אביגיל ודוד:

אמרה לו: וכי דנין דיני נפשות בלילה. אמר לה: מורד במלכות הוא ולא צריך למידייניה (- מורד במלכות הוא ואין צריך לדונו בבית דין). אמרה לו: עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם. אמר לה: ברוך טעמך וברוכה את אשר כליתני היום הזה מבוא בדמים.

צריך לבאר את דברי דוד, שאמר לה - מורד במלכות ואין צריך לדונו בבית דין. הרי מהגמרא בסנהדרין למדנו, שדוד דן את נבל בדין סנהדרין. ואף למדנו ממשפטו שדיני נפשות מתחילין מן הצד. התוספות במסכת מגילה (י"ד ע"ב ד"ה מורד) כתבו ליישב שאלה זו:

דהכא הכי פרושו (כך הוא הפירוש), מורד במלכות הוא ולא צריך למידייניה כשאר דיני נפשות, שדנין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה, אלא אפילו בו ביום גומרין לחובה, והיינו הא דקאמרה ליה אביגיל (וזהו שאמרה לו אביגיל) וכי דנין דיני נפשות בלילה, היה לך להמתין לגמור עד למחרת, והוא השיב לה מורד במלכות הוה ואין צריך להמתין עד למחר, אבל לדונו ודאי צריך.

כוונתם לומר, שודאי צריך לדון את המורד בסנהדרין, אבל אין צריך לנהוג במורד ככל הליכי הדין המיוחדים לדיני נפשות. וכגון, הדין שבדיני נפשות אם הנידון נמצא זכאי גומרים דינו בו ביום, ומזכים אותו. ואם נמצא חייב, אין גומרים דינו באותו יום לחיוב, שע"י הלנת הדין למחר יתכן שימצאו זכות לנדון ויפטרו אותו. אך במורד במלכות אפשר לגמור את דינו אף לחובה באותו יום, ואין צריך להלין את דינו למצוא לו זכות.

אביגיל חשבה שדוד דן את נבל בדין סנהדרין, וסברא שאף עשה הלנת דין, אלא שחשבה שדוד מחשיב את הלילה - כיום חדש, ומקיים בזה הלנת דין למחר. ולכן שאלה אותו וכי דנים דיני נפשות בלילה. על זה ענה לה דוד שודאי לא דן בלילה, אלא נגמר דינו של נבל באותו יום קודם הלילה, כיון שמורד במלכות הוא ואין צריך להלין את דינו כלל.

לאור דברי התוס' אפשר להבין ענין נוסף, ישנה הלכה "סנהדרין שראו כולן לחובה פוטרין אותו" (מסכת סנהדרין י"ז ע"א), שכך היא ההלכה שאם כל הדיינים ראו לחייב את הנידון - אי

אפשר לחייבו והוא פטור. טעם ההלכה הוא, שאחריות הסנהדרין גם לחפש בזכותו של הנידון, ולכן עושין הלנת דין לגמור דינו ביום המחר כדי שימצאו לו זכות, ואם ראו כולם לחובה שוב לא ימצאו לו זכות אף למחר, וכלשון הגמרא "כיון דגמירי הלנת דין למעבד ליה זכותא, והני תו לא חזו ליה [ואלו לא יראו לו זכות]".

וכאן אצל נבל נאמר "ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש את חרבו ויחגרו איש את חרבו ויחגרו גם דוד את חרבו", משמע שחייבוהו כולם, א"כ אדרבא היה להם לפוטרו, כדין סנהדרין שראו כולן לחובה. ואולם לפי מה שכתבו התוס' שבמורד במלכות אין צורך כלל הלנת דין לחפש בזכותו, ממילא הדין שאף אם ראו כולם לחובה אין לפוטרו.

ועתה נסביר את עיקר טענת אביגיל. "אמרה לו, עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם". אין כוונת אביגיל לומר, שלא התפרסמה עדין משיחת דוד, ונבל לא ידע ששמואל משח את דוד למלך. שהרי באמת משיחת דוד היתה ידועה כמו שכתב הרד"ק (בפסוק כ"ח) "כי היה הדבר נשמע ונודע בישראל כי דוד נמשח למלך כמו שאמרה: ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל" (וכן ברלב"ג פסוק כ"ב). וכך אמור במדרש שמואל (פרשה כג ד"ה ויען נבל) "ויען נבל את עבדי דוד ויאמר מי דוד וגו', כלום הוא בטוח אלא על שתי טיפין שמשחו שמואל, איכן הוא שמואל ואיכן הן טיפיו" [אמר נבל, על מה דוד בוטח, על טיפות שמן המשחה שמשחו שמואל למלך, היכן שמואל והיכן הן טיפות השמן שלו].

אלא טענת אביגיל היתה, שאף אמנם שנמשח למלך ע"י שמואל, אבל העם עדין לא קבל את מלכותו. הדברים מתפרשים כן מתוך דברי הרמב"ם בהלכות גזלה, שדן על סמכויות המלך בהטלת מיסים ומכסים ודינא דמלכותא דינא, וכתב שם (פרק ה' הלכה י"ח) "במה דברים אמורים במלך ש**מטבעו** יוצא באותן הארצות, שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ, וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים, אבל אם אין **מטבעו** יוצא, הרי הוא כגזלן בעל זרוע, וכמו חבורת ליסטים המזויינין, שאין דיניהן דין, וכן מלך זה וכל עבדיו כגזלן לכל דבר". והגר"א מוילנה בביאורו לשו"ע כותב שמקור דברי הרמב"ם הוא מדברי אביגיל "עדין לא יצא טבעך בעולם". ומבואר מכאן שחלק מסמכויות המלך מותנה בקבלת העם והסכמתם עליו ושסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים. השמוש ב**מטבע** המלך מורה על קבלה זו. והם הם דברי אביגיל לדוד, שהואיל והעם משתמש במטבעו של שאול ועדין לא יצא מטבעו של דוד לעולם, אינו מלך לדון דין מורד, ואפשר שאין כאן מרידה כלל. וכך מובאים הדברים בירושלמי (סנהדרין פ"ב ה"ג):

"אמר לה: מפני שקילל מלכות דוד. אמרה לו (אביגיל): ומלך אתה? אמר לה: ולא משחני שמואל למלך. אמרה לו עדיין מוניטה (מטבע) דמרן שאול קיים".

האם אמנם לא היה לדוד סמכויות מלך כלל? אי אפשר לומר כן, שהרי בשמו"א (פרק ל' כ') נאמר "ויקח דוד את כל הצאן והבקר נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד" ובירושלמי (סנהדרין פ"ב ה"ה) אמרו שזה מסמכות המלך, וכן העתיק הרד"ק "ובדברי רז"ל המלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דכתיב נהגו לפני המחנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד וכו', כשהיו בעלי השדות ממחים בידן היו אומרים עבדי דוד, זה שלל דוד כלומר הרשות בידו לפרוץ לו דרך, **כי מלך הוא**". הרי שאף ששאל היה קיים נהג דוד עצמו כמלך. וכמו כן בתחילת שמו"ב למדנו אודות גר עמלקי שהודה שהוא המית את המלך שאול, ודוד אומר לו: "דמיך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מותתי את משיח ה'" (פס' ט"ז). והרמב"ם (סוף פרק י"ח מסנהדרין) כותב "וזה שהרג יהושע עכן ודוד לגר עמלקי **בהודאת פיהם**, הוראת שעה היתה או דין המלכות היה" (לעיין מלבי"ם שמו"ב פ"א פס' ט"ז). למדנו שהרג דוד את גר עמלקי מדין המלכות, אף שהיה זה מיד במות שאול, והעם עדין לא קיבל את דוד למלך.

וכמו כן בשמו"א (כו ט-י) בהיות דוד בורח מפני שאול, ורצה אבישי להכות את שאול בחנית, נאמר שם "ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה, ויאמר דוד חי ה'", ואמרו חז"ל (הובא ברש"י שם) לאבישי נשבע, **אם תהרוג את הצדיק, אני אערב דמך בדמו**". וצ"ב מאיזה דין יהרוג את אבישי (אם יהרוג אבישי את שאול), שהלשון "אני מערב דמך בדמו" משמע שיהרגוהו מיד ולא בסנהדרין, וע"כ שהוא מדין מלכות, אף שעדין לא מלך דוד בפועל (ומעשה זה היה אחר שכבר הודה לדברי אביגיל שאמרה לו עדין לא יצא טבעך בעולם).

ואפשר לומר, שדברי אביגיל אינם אלא לגבי דין מורד במלכות, וכן לגבי דינא דמלכותא דינא, שדינים אלו תלויים בשלטון המלך בפועל ממש. ואף דוד הסכים לדבריה, כמו שאמר לה (לג) "וברוך טעמך וברוכה את אשר כלתני היום הזה מבוא בדמים והשע ידי לי". אך כבר משעת מינוי הנביא, ואף קודם קבלת העם, יש למלך הממונה, סמכות מספקת להעניש בעלי עבירות. ולכן משנמשח דוד היה לו דין מלך להעניש העוברים, ועדין הדבר צריך תלמוד.